

Brain-be 2.0

Belgian Research Action through Interdisciplinary Networks

POLICY BRIEF

Policy Brief nr.6

REGUIDE B2/202/P2 – Re-integratie vanuit het perspectief van Belgische Returnees uit Syrië

Deze policy brief onderzoekt de re-integratie van Belgische returnees uit Syrië en stelt de dominante veiligheidsgerichte benadering, die hen vooral als een risico beschouwt, ter discussie. Op basis van etnografisch onderzoek toont het aan dat re-integratie een langetermijnproces is dat begint met ontgoocheling in Syrië en zich voortzet tijdens detentie en na vrijlating. Returnees definiëren re-integratie als het herwinnen van legitimiteit als sociale en burgerlijke actoren, en niet louter als het afronden van juridische sancties. Hun trajecten worden gevormd door obstakels zoals strenge gevangenisregimes, wantrouwen in justitie, voortdurende controle en mediablootstelling, maar ook door steun van familie, sociaal werkers en religie. Het policy brief pleit voor beleids-hervormingen die veiligheidsoverwegingen beter in evenwicht brengen met sociale rechtvaardigheid en ondersteuning van re-integratie.

Context en onderzoeksvraag(en)

De re-integratie van returnees, d.w.z. personen die uit Syrië zijn teruggekeerd na te hebben deelgenomen aan of betrokken te zijn geweest bij het conflict dat in 2011 uitbrak, neemt een bijzondere plaats in in het publieke en politieke debat in België en elders in Europa. Sinds de terroristische aanslagen van 2014 (het Joods Museum in Brussel) en 2015 (Parijs) en vervolgens 2016 (Brussel en Zaventem) wordt re-integratie meestal benaderd vanuit een veiligheidsperspectief: returnees worden in de eerste plaats beschouwd als een potentiële bedreiging en hun terugkeer roept vragen op over gevaar, radicalisering en terrorismebestrijding. Deze focus op het risico leidt er echter toe dat een essentieel aspect uit het oog wordt verloren: de diversiteit binnen deze doelgroep evenals de sociale, professionele en maatschappelijke aspecten van de re-integratie. De problematiek van *de returnees* is niet altijd op deze manier geformuleerd. Vóór het midden van de jaren 2000 kwam deze kwestie nauwelijks aan bod in het overheidsbeleid. De verschuiving naar veiligheid kwam geleidelijk tot stand, onder invloed van internationale ontwikkelingen, antiterrorismewetgeving en vooral vanaf 2014, met de opkomst van ISIS en de aanslagen in Europa. In deze context worden *returnees* geconfronteerd met gerechtelijke, politieke en administratieve maatregelen die hun traject na hun terugkeer strikt reguleren.

In dit beleidsrapport wordt de problematiek vanuit het standpunt van de *returnees* zelf bekeken. Aan de hand van een etnografisch onderzoek dat tussen 2021 en 2025 is uitgevoerd in samenwerking met vijftien *returnees* en vijftien familieleden die betrokken waren bij het vertrek uit en de terugkeer uit Syrië trachtten we een zicht te krijgen op hun ervaringen en visie op « re-integratie ».

Belangrijkste resultaten

Vanuit het perspectief van de teruggekeerden dringt zich een eerste vaststelling op: re-integratie kan niet worden gereduceerd tot een reeks institutionele maatregelen, noch tot een vaste periode die begint op het moment van vrijlating uit de gevangenis. Re-integratie wordt gezien als een voortdurend proces, dat al begint op het moment van vertrek, zich voortzet tijdens de detentie en zich tot ver daarna uitstrekt. Wij omschrijven re-integratie als *het vermogen om opnieuw een legitieme rol te spelen in de samenleving, waarbij men volledig kan deelnemen en zijn burgerlijke en politieke rechten kan uitoefenen*. Op basis van deze definitie onderscheiden we de belangrijkste resultaten van het onderzoek.

Vaststelling 1 : Desillusie en reflexiviteit als motivatie voor het vertrek: Re-integratie begint, zoals onze respondenten dat aangaven, zodra ze besluiten om naar België terug te keren. Deze keuze, vaak ingegeven door een diepe desillusie over de situatie in Syrië, betekent een eerste breuk met hun oorspronkelijke engagement. Deze desillusie vindt haar oorsprong in de tegenstrijdigheid tussen de initiële solidariteit met de onderdrukte Syriërs, die voor de returnees aan de basis lag van het vertrek, en de vaststelling van een bloedige burgeroorlog in Syrië.

Vaststelling 2 : De plaats van religie in het re-integratieproces : Religie speelt een belangrijke rol in de re-integratie van *returnees*. In tegenstelling tot het dominante discours over "radicalisering", dat religieuze praktijken als een risicofactor beschouwt, blijkt uit de verzamelde getuigenissen dat religie juist een element van re-integratie is. In detentie stelt het veroordeelden in staat om zin te geven aan hun straf en begrip te kweken, ondanks de diepe overtuiging dat hun opsluiting onrechtvaardig is. Religie voedt geenszins een logica van confrontatie met de gerechtelijke instelling, maar dient juist als bemiddelaar met de buitenwereld. De geïnterviewde *returnees* benadrukken dat hun relatie tot het geloof is veranderd en meer gericht is op een spirituele en morele dimensie dan op oppositie tegen regeringen.

Vaststelling 3 : De rechtszaken tegen de teruggekeerden: de uitdaging om de straf te begrijpen : Een van de meest opvallende aspecten in de gesprekken met de *teruggekeerden* is hun onbegrip over de straffen die tegen hen zijn uitgesproken. De homogenisering van de trajecten zorgt voor frustratie bij de betrokkenen, die moeite hebben om de logica van hun veroordeling te begrijpen, ondanks de overmatige media-aandacht in Europa voor het antiterroristische discours. Ze laken het gebrek aan « bewijzen en feiten » en het gegeven dat de juridische oordelen in hun perceptie vaak ingegeven waren op hen toebedeelde intenties. Sommige geïnterviewde *returnees* werden ook vaak enkele jaren na hun terugkeer, en nadat ze de draad van hun 'gewoon leven' hadden opgepikt gearresteerd en veroordeeld. Dit versterkte bij hen het gevoel van onrechtvaardigheid.

Vaststelling 4 : De evaring van detentie : De meeste geïnterviewde *returnees* werden aangehouden en in detentie geplaatst na hun terugkeer. In sommige gevallen ging het om enkele jaren na hun terugkeer. Sommigen grepen deze periode in detentie aan als een bezinningsperiode. Maar de meesten hekelden de omstandigheden van de detentie, en meer bepaald de isoleer cellen (Derad-Ex) waarin een aantal terechtkwamen. Het DéRad-Ex-systeem wordt in het bijzonder bekritiseerd en evaren als een onmenselijk detentiesysteem met voortdurende controle en isolatie in cellen zonder toegang tot zonlicht of gemeenschappelijke ruimtes in de gevangenis, zoals de binnenplaats.

Vaststelling 5 : Re-integratie onder surveillantie : Het verlaten van de gevangenis betekent niet het einde van de beperkingen. *Returnees* worden tijdens de proeftijd, die vaak twee jaar duurt, streng opgevolgd. De politie speelt een belangrijke rol in de voorwaardelijke invrijheidstelling. Deze periode na detentie wordt voorzien in een follow-up door de lokale politie, die huisbezoeken aflegt. Deze ervaring leidt uiteindelijk tot een ambivalente relatie met de politie, waarin we zowel wantrouwen als soms vertrouwen, uitwisseling en steun terugvinden. Bovendien ontstaan er in verschillende gevallen vriendschappelijke en door wederzijds vertrouwen gekenmerkte relaties tussen de politie en de *teruggekeerden*.

Vaststelling 6 : Media-aandacht en administratieve sancties: een onoverkomelijke hindernis : De media-aandacht voor veroordelingen wegens terrorisme heeft blijvende gevolgen op het leven van returnees en veroordeelden voor terroristische feiten in het algemeen. Sommige returnees zien hun privéleven voortdurend in de schijnwerpers staan, wat elke poging tot re-integratie bemoeilijkt, ondanks de gerechtelijke en sociale trajecten die zij hebben doorlopen. De mensen die we hebben ontmoet, vrezen altijd dat ze zullen worden "ontmaskerd" en hun huidige job zullen verliezen. Sommigen hebben pogingen ondernomen om hun persoonsgegevens te laten wissen uit de zoekmachines, maar meestal bleken deze pogingen vruchteloos. Ten slotte hebben sommige returnees hun Belgische nationaliteit en verblijfsvergunning verloren waardoor ze in de illegaliteit verkeren en elk vooruitzicht op een re-integratie verliezen.

Vaststelling 7 : Het belang van de sociale werkers en familie : Sociale werkers die returnees ondersteunden in hun re-integratietraject worden door de geïnterviewde returnees als belangrijk schakels gezien in hun re-integratie. Ze wijzen op de rol die ze vaak spelen in hun zoektocht naar werk of oplossingen bij administratieve problemen. Bij verschillende ondervraagden speelde echter vooral de familie een erg belangrijke rol, en zorgde vaak voor een onderkomen en in verschillende gevallen ook hulp in de zoektocht naar werk. In verschillende gevallen traden de familieleden ook vaak als pleegouders voor minderjarigen.

Conclusie en aanbevelingen

Uit de verhalen van de returnees stellen we een ambivalentie vast in de re-integratietrajecten die schommelt tussen drempels omwille van de veiligheids- en gerechtelijke opvolging die de re-integratie bemoeilijkt (ontzeggen van bepaalde burgerrechten, sluiting bankrekeningen, reisverbod, nationaliteitsverlies), en de aanwezigheid van begeleidingstrajecten die opgezet zijn om hen een tweede kans te geven (maatschappelijke werkers, families, politieagenten). Op basis van deze dualiteit formuleren we de volgende aanbevelingen:

1. Schaf de zogenaamde DeRadex afdelingen af en evaluteer hun werking.
2. Herbekijk de antiterrorismewetgeving van 3 augustus 2016 en de criteria voor voorlopige hechtenis die hierrond gelden.
3. Valoriseer religieuze begeleiding van de re-integratie en zorg voor een bewustwording van de belangrijke rol van religieuze actoren in het re-integratietraject den.
4. Bied steun aan de de families die vaak nauw betrokken zijn bij het re-integratieproces van returnees en die ook vaak het doelwit zijn van administratieve, gerechtelijke en politieke sancties.
5. Evalueer de impact van het verlies van de nationaliteit, diens relevantie en proportionaliteit.
6. Evalueer en onderzoek het 'recht op vergetelheid' (en gegevenswissing) voor de returnees inzake hun persoonsgegevens in de zoekmachines
7. Creëren mechanismen voor meer transparantie inzake de circulatie van persoonsgegevens in veiligheidsdatabanken (BDG, BDC-TER, VSSE) en de informatiedeling op nationaal en internationaal niveau.
8. Maak de professionele journalistieke sector bewust maken van de schadelijke gevolgen van de verspreiding van privégegevens.
9. Maak de nationale lijst inzake terrorisme die wordt verspreid door de Federale Overheidsdienst Financiën en wordt opgesteld door de Nationale Veiligheidsraad privé
10. Creëer beroepsmogelijkheden tegen de sluiting van bankrekeningen.
11. Maak mensen bewust van de heterogeniteit van de profielen van de returnees uit Syrië door de veelheid aan re-integratietrajecten en getuigenissen zichtbaar te maken.

Meer informatie

Sakhi, M. & Nadia Fadil. (2025) *Re-integratie vanuit het perspectief van Belgen die zijn teruggekeerd uit Syrië*, Leuven: KU Leuven

Contact

Naam, voornaam: **Sakhi, Montassir**

Instelling/Afdeling: KU Leuven/ Departement Sociale en Culturele Antropologie

E-mail: montassir.sakhi@gmail.com

Naam, voornaam: **Fadil, Nadia**

Instelling/Afdeling: KU Leuven/Afdeling Sociale en Culturele Antropologie

E-mail: Nadia.Fadil@kuleuven.be